

پژوهش‌های حقوقی

علمی - ترویجی

شماره ۳

هزار و سیصد و نود و پنج - نیمسال دوم

۷	نقش عرف‌های تجاری در تجارت بین‌الملل؛ تأثیر متقابل کنوانسیون بیع بین‌الملل و قواعد اینکوترمز ۷ دکتر محمود باقری - سروش رستم‌زاد اصلی - ناصر عزیزی
۳۳	شیوه‌های مقررات‌گذاری تبلیغات تجاری خطاب به کودکان در تلویزیون دکتر باقر انصاری - منیژه هاشمیان
۵۵	تأملی بر انحلال سازمان‌های بین‌المللی دکتر منصور جباری - مسعود احسن‌نژاد
۸۱	برخی مقررات اتحادیه اروپا در راستای تقریب ملل و نیل به فدرالیسم اروپایی دکتر سید حسین طباطبایی
۹۹	جرم‌شناسی مدرن و روابط متقابل میان جرایم دکتر علیرضا میلانی - محمد حاجی قاسمی اردبیلی
۱۱۵	حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه در چارچوب اسناد بین‌المللی آرمین طلعت - محمد آهنگر اصیل
۱۴۷	شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در محاق سیاست ملی دولت‌ها: مطالعه موردی کره شمالی دکتر آرامش شهبازی - صمصام عوض‌پور
۱۷۵	مقایسه محدودیت‌های صدور اسناد رسمی با اسناد الکترونیکی مطمئن دکتر عباس کریمی - امیر سپاهی
۱۹۷	شرط گام ابتکاری در نظام اختراعات ایران حامد نجفی - مهسا مدنی
۲۱۷	بحران میانمار در آینه حقوق بشر مرضیه قلندری
۲۵۳	بررسی بزه‌های ناتمام در حقوق کیفری ایران علیرضا رحمانی نعیم‌آبادی

حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه در چارچوب اسناد بین‌المللی

آرمین طلعت* - محمد آهنگر اصیل**

چکیده:

کودکان*** آیینہ تمام‌نمای اشخاص بی‌دفاع در مخاصمات مسلحانه هستند، که مورد توجه ویژه دولت‌ها قرار گرفته‌اند. جامعه جهانی در حمایت از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه اقدامات شایان توجهی در عرصه بین‌المللی و منطقه‌ای انجام داده است. از جمله اقدامات بین‌المللی می‌توان به اعلامیه حقوق کودک ۱۹۵۹، کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹، کنوانسیون چهارم از کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و پروتکل‌های الحاقی آن، و پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹، مصوب ۲۰۰۰ اشاره کرد. همچنین در مورد اقدامات منطقه‌ای، می‌توان به منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک ۱۹۹۰، منشور اجتماعی اروپا ۱۹۹۶، کنوانسیون اتحادیه آفریقا برای حمایت و کمک به آوارگان داخلی در آفریقا ۲۰۰۹، و کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر ۱۹۶۹ اشاره کرد. این اقدامات نشانگر توجه دولت‌ها به آسیب‌پذیری کودکان در مخاصمات مسلحانه است، که البته هنوز تعدادی از دولت‌ها، به خصوص دولت‌های آفریقایی نسبت به تعهدات بین‌المللی خود در این زمینه بی‌توجه هستند. هدف از نوشته حاضر تأکید مجدد بر حقوق کودکان با بررسی اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای است. با توجه به تعداد بالای اسناد حمایت‌کننده از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه می‌توان نتیجه گرفت که حقوق کودک در این حوزه پذیرش عام یافته و وارد عرصه حقوق بین‌الملل عرفی شده است.

مجله پژوهش‌های حقوقی (علمی - ترویجی)، شماره ۳۰، نیمسال دوم ۱۳۹۵
صفحه ۱۱۵-۱۴۵، تاریخ وصول: ۱۳۹۴/۱۰/۱۱، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۲/۱۳

* دانشجوی دکترای حقوق بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، نویسنده مسؤل

Email: talaatarmin@gmail.com

** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبائی.

Email: mohammadasil777@gmail.com

*** منظور از کودک در این مقاله به استناد اکثر اسناد حقوق بشری و بشردوستانه شخصی است که به سن

۱۸ سالگی نرسیده است.

کلیدواژه‌ها:

مخاصات مسلحانه، حقوق کودکان، اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای، جامعه جهانی.

مقدمه

حقوق کودکان در مخاصات مسلحانه، همچون دیگر اشخاص تحت حمایت در اینگونه مخاصات، به وسیله دو رشته از حقوق بین‌الملل، یعنی حقوق بشردوستانه و حقوق بشر تأمین می‌شود. «حقوق بین‌الملل علاوه بر تعیین قوانین حاکم بر توسل به زور^۱، به دنبال تنظیم اصول [حاکم در جریان] مخاصات مسلحانه نیز هست^۲. این اصول، برای مثال، رفتار با زندانیان جنگ، غیرنظامیان در مناطق اشغالی، پرسنل بیمار و مجروح، روش‌های ممنوعه در جنگ و رعایت حقوق بشر در زمان مخاصات را پوشش می‌دهند.^۳» در حقیقت، حقوق بین‌الملل بشردوستانه را می‌توان به عنوان شاخه‌ای از حقوق بین‌الملل تعریف کرد که با استفاده از ابزارهایی چون: الف) محافظت از افرادی که مستقیماً در عملیات جنگی مشارکت نداشته و یا دیگر ندارند؛ و ب) محدودسازی خشونت تا میزانی که برای دستیابی به هدف مخاصات لازم است، استعمال خشونت در مخاصات مسلحانه را محدود می‌کند.^۴

هرچند که، تعاریف بسیاری از حقوق بی‌الملل بشر ارائه شده، اما به طور کلی و در مقایسه با حقوق بین‌الملل بشردوستانه، می‌توان گفت این رشته از حقوق بین‌الملل که دربردارنده حقوق و آزادی‌های اساسی افراد انسانی - مانند حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی - می‌باشد، اساساً به دنبال تنظیم نحوه رفتار دولت‌ها با شهروندانشان، خارج از مخاصات مسلحانه است.

اما در واقع، این دو رشته از حقوق بین‌الملل علی‌رغم تفاوت‌هایی که در تعاریف سنتی برای آنها ذکر می‌شود، همچنان که در لفظ، در هدف - که حمایت از موجودیت، کرامت و آزادی بشر است - نیز مشترک‌اند. باید در نظر داشته باشیم که تفکیک سنتی میان این دو رشته باعث نمی‌شود تا ویژگی‌های مشترک آنها تحت‌الشعاع قرار گیرند. بنابراین، در این مقاله برای اثبات حقوق مسلم کودکان در مخاصات مسلحانه از اسناد حقوق بشری و بشردوستانه در کنار یکدیگر استفاده شده است. منظور از اسناد، اسناد معاهده‌ای است؛ مقاله حاضر تنها در

1. *Jus ad bellum.*

2. *Jus in bello*

3. Malcolm N. Shaw, *International Law* (New York: Cambridge University Press, 2008), 1167.

4. Marco Sassoli and Antoine A. Bouvier and Anne Quintine, *How Does Law Protect in War*, (Geneva: ICRC, 2011), vol.I, 1.

مورد معاهدات بین‌المللی و منطقه‌ای حاوی حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه بحث خواهد کرد.

کودکان از آسیب‌پذیری بالایی در برابر آثار ویرانگر مخاصمات و درگیری‌های مسلحانه برخوردارند؛ این آسیب‌پذیری را می‌توان در پیامدها، پدیده‌های انسانی و جنگ‌افزارهای مرتبط با مخاصمات مسلحانه جستجو کرد. از جمله موضوعات مرتبط با آسیب‌پذیری ویژه کودکان در برابر مخاصمات مسلحانه می‌توان از این موارد نام برد: ۱- کودکان سرباز؛ ۲- پناهندگان جنگی و آوارگان داخلی و حساسیت ویژه کودکان پناهنده و آواره؛ ۳- سوءاستفاده و بهره‌کشی جنسی از کودکان در مخاصمات، و خرید و فروش کودکان جنگزده برای مقاصد جنسی؛ ۴- آسیب‌پذیری بالای کودکان در برابر مین‌های زمینی، بمب‌های خوشه‌ای، تله‌های انفجاری، و انواع مهمات عمل‌نکرده؛ ۵- تأثیر گسترده سلاح‌های کوچک و سلاح‌های سبک بر سربازگیری از کودکان؛ ۶- بیگاری، کار اجباری و استفاده از کودکان برای کارهایی چون جاسوسی، خبررسانی، حمل و نقل، و ... در نیروهای مسلح و خصوصاً گروه‌های شورشی؛ ۷- مشارکت کودکان به عنوان قربانیان و شاهدان فجایع جنگی در جریان دادرسی‌ها؛ و ۸- نحوه و شرایط محاکمه و رسیدگی به جرایم کودکان مجرم جنگی.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، موضوعات مرتبط با آسیب‌پذیری کودکان در برابر مخاصمات مسلحانه دارای گستردگی زیادی است؛ بسیاری از اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای بی‌آنکه مستقیماً با آوردن نام کودکان از حقوق آنها دفاع کنند، در واقع به طور غیرمستقیم و با پرداختن به موضوعات و پدیده‌هایی که کودکان در مقایسه با بزرگسالان نسبت به آنها از آسیب‌پذیری بیشتری برخوردارند، از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه حمایت کرده‌اند. از جمله اسنادی که به طور غیرمستقیم از حقوق کودکان در مخاصمات دفاع می‌کنند، می‌توان از اسناد مربوط به ممنوعیت استفاده از مین‌های زمینی و بمب‌های خوشه‌ای، اسناد ناظر بر خرید و فروش سلاح‌های کوچک و سبک، و اسناد حامی کودکان در برابر بهره‌کشی جنسی، سوءاستفاده و خرید و فروش برای مقاصد جنسی و تجاری نام برد.

هدف این مقاله بررسی تمام اسنادی - از جمله اسناد معاهده‌ای و غیرمعاهده‌ای مانند قطعنامه‌ها، بیانیه‌ها، اعلامیه‌ها، و دستورالعمل‌ها - که به نحوی به مسئله کودکان و مخاصمات مسلحانه مربوط می‌شوند نیست، هرچند در طول مقاله به برخی از آنها اشاره و به فراخور موضوع، توضیحاتی نیز داده خواهد شد. مقاله حاضر در دو بخش اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای تنظیم شده است؛ در بخش اسناد بین‌المللی، به ترتیب تاریخ تصویب، به کنوانسیون

ژنو راجع به حمایت از افراد غیرنظامی در زمان جنگ ۱۹۴۹، پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی ۱۹۷۷، پروتکل دوم الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی ۱۹۷۷، کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹، اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری ۱۹۹۸، کنوانسیون شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار ۱۹۹۹، و پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد مشارکت کودکان در مخاصمات مسلحانه ۲۰۰۰، می‌پردازیم. در بخش اسناد منطقه‌ای، بعد از بیان توضیحی مختصر از مجموع پیشرفت‌های حاصله در مناطق و قاره‌های مختلف جهان و ارائه فهرستی از اسناد معاهده‌ای و غیرمعاهده‌ای حامی کودکان در مخاصمات مسلحانه - هم در حوزه حقوق بین‌الملل بشر و هم در حوزه حقوق بین‌الملل بشردوستانه - درباره منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک ۱۹۹۰، کنوانسیون اتحادیه آفریقا برای حمایت و کمک به آوارگان داخلی در آفریقا ۲۰۰۹، منشور اجتماعی اروپا ۱۹۹۶، و کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر ۱۹۶۹ بحث خواهیم کرد.

الف -

۱- اسناد بین‌المللی حمایت‌کننده از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه

شاید بتوان گفت اولین سندی که به بررسی حقوق کودک پرداخته است اعلامیه حقوق کودک ۱۹۲۴^۵ مصوب جامعه ملل می‌باشد. این اعلامیه بسیار کوتاه فقط شامل ۵ بند که حاوی حمایت‌های بسیار کلی از کودکان بود، می‌شد. در این اعلامیه از حقوق حمایتی، مانند توجه به پرورش کودکان از لحاظ جسمی و معنوی، رهایی از گرسنگی، حمایت از کودکان یتیم و بی‌سرپرست و بی‌پناه و ... سخن به میان آمده است.^۶ این اعلامیه هرچند مستقیماً به حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه نپرداخته است، اما نباید از این حقیقت غافل شد که در مخاصمات مسلحانه کودکان یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار و لذا مستحق حمایت‌های ویژه هستند.^۷

5. Declaration of the Rights of the Children (1924).

6. "Geneva Declaration of the Rights of the Child (1924)," UN Documents, Accessed December 6, 2016, <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>

۷. از جمله بلائی مخاصمات، یتیم شدن و بی‌سرپناه شدن کودکان است، از این رو شاید بتوان گفت که اعلامیه حقوق کودک ۱۹۲۴ اولین حرکت بین‌المللی در جهت حمایت از کودکان است.

اعلامیه حقوق کودک ۱۹۵۹^۸ دنباله تلاش جامعه جهانی بعد از اعلامیه کودک ۱۹۲۴ بود که مجمع عمومی با قطعنامه (xiv) ۱۳۸۶ در ۲۰ نوامبر ۱۹۵۹ آن را به تصویب رساند.^۹ این اعلامیه حاوی مقدمه‌ای کوتاه و ۱۰ اصل می‌باشد، همچنین مانند اعلامیه حقوق کودک ۱۹۲۴ دارای قواعد مشخصی در رابطه با حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه نمی‌باشد، اما در مقایسه با اعلامیه ۱۹۲۴ کلی‌تر و فراگیرتر است. به علاوه، از فحوای بعضی از مواد آن می‌توان استدلال کرد که این اعلامیه هرچند غیرمستقیم، نیم‌نگاهی به حقوق کودکان در مخاصمات نیز داشته است. اصل هشتم این اعلامیه اشعار می‌دارد: «کودک در هر شرایطی باید اولین حمایت‌ها و کمک‌ها را دریافت کند.» در این اصل از عبارت در هر شرایطی استفاده شده است که همزمان صلح و همزمان مخاصمات مسلحانه را دربر می‌گیرد.

هرچند که اعلامیه‌های حقوق کودک ۱۹۲۴ و ۱۹۵۹ اسناد لازم‌الاجراء نیستند، اما زمینه‌ای را فراهم کردند تا جامعه بین‌المللی بعدها با انعقاد کنوانسیون حقوق کودک و کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو گامی محکم‌تر از گذشته در حمایت از این قشر آسیب‌پذیر بردارد. در این بخش به بررسی قسمت‌هایی از اسنادی همچون کنوانسیون چهارم ژنو و پروتکل‌های الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو، کنوانسیون کودک و پروتکل اختیاری آن، اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری ۱۹۹۸ و کنوانسیون شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار که مستقیماً مربوط به حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه است، می‌پردازیم.

۱-۱- کنوانسیون ژنو راجع به حمایت از غیرنظامیان در زمان جنگ ۱۹۴۹^{۱۰}

کنوانسیون ژنو راجع به حمایت از غیرنظامیان در زمان جنگ (۱۲ اوت ۱۹۴۹) یکی از چهار کنوانسیون ژنو است که توسط نمایندگان ۵۸ کشور در کنفرانس دیپلماتیک ژنو ۱۹۴۹ به همت کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به تصویب رسید. تقریباً همه کشورهای دنیا در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو عضویت دارند؛ در واقع، این کنوانسیون‌ها مهم‌ترین اسناد تدوین‌کننده حقوق بین‌الملل بشردوستانه برای حمایت از قربانیان کشمکش‌های مسلحانه

8. Declaration of the Rights of the Children (1959).

9. A/RES/1387(XIV).

10. The Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949.

خواه نظامی و خواه غیرنظامی هستند.^{۱۱} لازم به ذکر است که این کنوانسیون‌ها بعداً با الحاق دو پروتکل در سال ۱۹۷۷ تکمیل شدند.

کنوانسیون ژنو راجع به حمایت از غیرنظامیان در زمان جنگ، زمینه جدیدی را در حقوق بین‌الملل ایجاد کرد. پیش از این کنوانسیون، تنها قواعد منفرد و پراکنده‌ای راجع به حمایت از افراد غیرنظامی وجود داشت، مانند قواعد و عرف لاهه راجع به جنگ زمینی ۱۹۰۷، اما با انعقاد این کنوانسیون شاهد حمایت فراگیر و جامع (البته با الحاق دو پروتکل به آن) از اشخاص غیرنظامی هستیم. اصول اساسی و بنیادین این کنوانسیون از این قرارند: اشخاص غیرنظامی هرگز نباید مورد حمله واقع شوند، باید مورد احترام و حمایت واقع شده و همیشه با انسانیت با آنها رفتار شود.^{۱۲}

کنوانسیون همچنین از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه به عنوان دسته‌ای از افراد غیرنظامی غافل نشده است، از جمله موادی که کنوانسیون به حمایت از کودکان اختصاص داده می‌توان به ماده ۲۴ از باب دوم^{۱۳} راجع به حمایت کلی از اهالی در مقابل بعضی اثرات جنگ، مواد ۵۰^{۱۴} و ۵۱ کنوانسیون از بخش سوم^{۱۵} راجع به حمایت از افراد غیرنظامی در

۱۱. رابرت بلدسو، بولسلاو آدام بوسچک، فرهنگ حقوق بین‌الملل، ترجمه بهمن آقایی (تهران: گنج دانش،

۱۳۷۵)، ۵۴۷.

12. Anton Schlegel, "Geneva Red Cross Conventions and Protocols," in *Encyclopedia of Public International Law*, ed. Anton Schlegel (Oxford: OUP, 1982), vol.3, 187.

۱۳. «دول متخاصم اقدامات لازمی را به عمل خواهند آورد که اطفال کمتر از ۱۵ سال که به علت جنگ یتیم یا از خانواده خود جدا شده‌اند به حال خود رها نگردند و در هر صورت در نگهداری و اجرای مذهب و آموزش آنان تسهیل شود. آموزش آنان در صورت امکان به اشخاصی سپرده خواهد شد که دارای آیین آموزش واحد باشند. دول متخاصم با پذیرایی این اطفال در کشور بی‌طرف در دوره جنگ با موافقت دولت حامی (در صورتی که دولت حامی موجود باشد) و در صورتی که دول مزبور تضمین داشته باشند که اصول مذکور در بند اول رعایت خواهد شد موافقت خواهند کرد.» (هاجر سیاه‌رستمی، کتابیون حسین نژاد، و محسن افچنگی، حقوق بین‌المللی بشردوستانه ناظر بر حمایت از افراد در درگیری‌های مسلحانه (مجموعه اسناد ژنو) (تهران: کمیته ملی حقوق بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران، ۱۳۸۹)، ۲۶۹).

۱۴. «دولت اشغال‌کننده با معاضدت مقامات ملی و محلی حسن اداره مؤسسات مخصوص پرستاری و تربیت اطفال را تسهیل خواهد کرد. همه‌گونه اقدامات لازم برای تعیین هویت اطفال و ثبت نسبت آنها به عمل خواهد آورد. در هیچ حالی نمی‌تواند به تغییر وضع شخصی آنها مبادرت کند یا آنها را در تشکیلات و سازمان‌های تابعه خود وارد نماید. چنانچه مؤسسات محلی قادر نباشند اطفالی را که به علت جنگ یتیم شده یا از خانواده خود جدا مانده‌اند نگهداری و تربیت کنند، دولت اشغال‌کننده باید در صورت فقدان خویشاوند نزدیک یا دولتی که بتواند این کار را تأمین نماید اقدامات لازم جهت تأمین و نگهداری و تربیت اطفال مذکور به وسیله اشخاصی که در صورت امکان هم‌ملیت و هم‌زبان و هم‌مذهب آنان باشند را به عمل آورد. یک قسمت مخصوص از دفتری که به موجب مقررات ماده ۱۳۶ تأسیس شده مأموریت خواهد یافت که اقدامات لازم را برای تشخیص هویت اطفالی که

سرزمین‌های اشغالی، و همچنین ماده ۸۹ راجع به غذا و پوشاک که جیره اضافی و متناسب با احتیاجات کودکان را برای آنها پیش‌بینی کرده است، اشاره کرد.

۱-۲- پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی ۱۹۷۷^{۱۶}

کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ ترتیبات خاصی را در حمایت از کودکان در طول مخاصمات مسلحانه مدنظر قرار داده‌اند، اما در مورد منع شرکت کودکان در درگیری‌های مسلحانه سکوت اختیار نموده‌اند. نقطه عطف پروتکل آن است که اولین سند بین‌المللی به شمار می‌رود که سن سربازگیری را مطرح کرده است.^{۱۷}

در خصوص حمایت از کودکان در این پروتکل فصل خاصی به حمایت از کودکان و زنان اختصاص داده شده است. ماده ۷۷ این پروتکل در این فصل قرار گرفته و راجع به حمایت از کودکان است. این ماده دارای ۵ بند می‌باشد: بند اول این ماده راجع به حمایت از کودکان در برابر حملات غیرمحرمانه، احترام به کودکان و فراهم کردن کمک‌ها و مراقبت‌ها از جانب طرفین مخاصمه است. بند دوم به عدم شرکت مستقیم کودکان زیر ۱۵ سال در مخاصمات مسلحانه می‌پردازد. بند سوم راجع به کودکانی است که به سن ۱۵ سال نرسیده‌اند و در مخاصمات شرکت کرده‌اند که در صورت دستگیری خواه به عنوان اسیر و خواه نه، از

هویتشان مسلم نیست به عمل آورد. اطلاعاتی که در باب پدر و مادر و سایر خویشان نزدیک آنها درست باشد در هر حال ثبت خواهد گردید. دولت اشغال‌کننده نباید از اجرای اقدامات ممتازه‌ای که ممکن بود قبل از اشغال به نفع اطفال ۱۵ سال و زنان باردار و مادران و اطفال کمتر از ۷ سال از حیث غذا و پرستاری‌های طبی و حفاظت از اثرات جنگ اتخاذ شود، ممانعت نماید.» (سباه‌رستمی، حسین‌نژاد، و افچنگی، پیشین، ۲۷۶).

۱۵. «دولت اشغال‌کننده نمی‌تواند اشخاص مورد حمایت را مجبور به خدمت در نیروهای مسلح یا نیروهای کمکی خود کند. هر فشار یا تبلیغی به منظور استخدام داوطلب ممنوع است دولت اشغال‌کننده نمی‌تواند اشخاص مورد حمایت را مجبور به کار کند مگر آنکه سن آنها متجاوز از ۱۸ سال باشد آن هم فقط در کارهایی که خواه برای احتیاجات نیروهای اشغال‌کننده یا برای خدمات مربوط به منافع عامه و تغذیه و مسکن و پوشاک و حمل و نقل و سلامت نفوس کشور اشغال‌شده لازم باشد. اشخاص مورد حمایت را نمی‌توان به هیچ کاری که مستلزم شرکت در عملیات جنگی باشد وادار ساخت. دولت اشغال‌کننده نمی‌تواند اشخاص مورد حمایت را مجبور نماید که امنیت تأسیساتی را که در آنجا کار تحمیلی انجام می‌دهند به وسیله نیروی قهریه تأمین نمایند...» (همان، ص ۲۷۷).

16. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.

۱۷. شبنم اربابیان، «ممنوعیت استخدام و به کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه»، فصلنامه مطالعات

حمایت‌های لازمه در ماده ۷۷ برخورددار خواهند بود. بند چهارم بر لزوم نگهداری و جداسازی کودکان از بزرگسالان در صورت اسیر شدن تأکید می‌کند، و بند آخر به ممنوعیت اعدام کودکان زیر ۱۸ سال اشاره دارد.^{۱۸}

ماده ۷۸ این پروتکل نیز راجع به حمایت از کودکان می‌باشد؛ در این ماده مقرر شده است که هیچ‌یک از طرفین مخاصمه، حق انتقال کودکان به کشور خارجی دیگر را ندارند مگر در صورت انتقال موقتی، آن هم به علت اضطراری مربوط به سلامت یا درمان پزشکی کودکان در صورتی که ایمنی آنها ایجاب کند. در صورت دستیابی به والدین این کودکان رضایت آنها شرط انتقال است و در صورت عدم دستیابی به آنها رضایت اشخاصی لازم است که عرفاً و قانوناً مسؤول نگهداری از کودکان هستند. همچنین، هرگونه انتقال باید تحت نظارت دولت حامی باشد.

۱-۳- پروتکل دوم الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی ۱۹۷۷^{۱۹}

در خصوص حمایت از کودکان در این پروتکل می‌توان به ماده ۴ آن، به خصوص بند ۳ این ماده اشاره کرد. بند ۳ (الف) این ماده بر ضرورت تعلیم و تربیت (مذهبی و اخلاقی) به صورتی که والدین کودکان آرزو داشتند و در صورت فقدان والدین، کسانی که مسؤول حمایت و مواظبت از آنها هستند، تأکید دارد.

تبصره (ج) بند سوم ماده ۴ پروتکل الحاقی دوم تصریح نموده که کودکانی که به سن ۱۵ سال نرسیده‌اند مجاز نیستند که به استخدام نیروها و گروه‌های مسلح درآیند و در منازعات شرکت کنند. مقررات پروتکل دوم نسبت به پروتکل اول پیشرفت داشته است، چون در این پروتکل هم مشارکت مستقیم و هم مشارکت غیرمستقیم کودکان در نبرد مانند مبادرت به جمع‌آوری اطلاعات، انتقال و ابلاغ فرامین نظامی، و حمل مهمات و آذوقه برای رزمندگان منع شده است. می‌توان گفت که حمایت‌های مقرر در پروتکل دوم نسبت به پروتکل اول کامل‌تر گردیده است.^{۲۰}

۱۸. هاجر سیاه‌رستمی، کتابون حسین نژاد، و محسن افچنگی، حقوق بین‌المللی بشردوستانه ناظر بر حمایت از افراد در درگیری‌های مسلحانه (مجموعه اسناد ژنو) (تهران: کمیته ملی حقوق بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران، ۱۳۸۹)، ۳۸۱-۳۸۲.

19. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977.

۲۰. اربابیان، پیشین، ۱۸۷ و ۱۸۸.

تبصره (د) بند سوم ماده ۴ پروتکل، به حمایت‌های ویژه از کودکان در هر صورت، حتی در صورتی که در منازعات مستقیماً شرکت داشته باشند، می‌پردازد. و سرانجام بند آخر این ماده، به انتقال موقت کودکان و اطفال از منطقه جنگی به منطقه امن با رضایت والدین یا کسانی که قانوناً و عرفاً مسؤول حفاظت از آنها هستند، اشاره دارد.

۱-۴- کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹^{۲۱}

کنوانسیون حقوق کودک در ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب رسید، و بعد از ۱۰ سال با دریافت بیستمین سند تصویب در تاریخ ۲ سپتامبر ۱۹۹۰ لازم‌الاجراء شد. این کنوانسیون مشتمل بر یک مقدمه و ۵۴ ماده است.^{۲۲}

تنها ماده‌ای که در این کنوانسیون به موضوع حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه پرداخته ماده ۳۸ است. این ماده دارای ۴ بند می‌باشد: بند اول، کشورهای طرف کنوانسیون را خطاب قرار می‌دهد و بر احترام به حقوق بشردوستانه بین‌المللی ناظر به کودکان در زمان جنگ‌های مسلحانه تأکید دارد. بند دوم به اقدامات عملی کشورهای عضو جهت تضمین اینکه کودکان کمتر از ۱۵ سال در مخاصمات مستقیماً شرکت نکنند، اشاره دارد. بند سوم این ماده مربوط به ممنوعیت استخدام افراد کمتر از ۱۵ سال در نیروهای مسلح است و اشعار می‌دارد که در صورت به کارگیری اشخاص بین ۱۵ تا ۱۸ سال اولویت در استخدام اشخاص بزرگتر است. و بند آخر نیز به اقدامات عملی برای تضمین حمایت و مراقبت از کودکانی که تحت تأثیر عواقب جنگ قرار گرفته‌اند می‌پردازد.

با توجه به ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک، باید گفت که مقررات این ماده بسیار شبیه به مقررات ماده ۴ پروتکل دوم الحاقی به اسناد چهارگانه ژنو است، همچنین باید اذعان داشت که جامعه بین‌المللی در این کنوانسیون که ادامه سلسله اسناد حمایت‌کننده از کودکان است در خصوص حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه پیشرفت چندانی نکرده، حتی می‌توان گفت پسرفت نیز داشته است، زیرا با توجه به ماده ۳۸ این کنوانسیون کشورهای عضو می‌توانند کودکان زیر ۱۸ سال را به استخدام نیروهای نظامی درآورند؛ جالب توجه اینکه ماده ۱ کنوانسیون، کودک را شخص زیر ۱۸ سال معرفی می‌کند!

21. Convention on the Rights of Children (1989).

۲۲. دولت ایران در سال ۱۳۷۲ این کنوانسیون را به تصویب مجلس شورای اسلامی رساند، مشروط بر آنکه اگر مفاد آن در هر مورد و هر زمان در تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی باشد و یا قرار گیرد، از طرف جمهوری اسلامی ایران لازم‌الرعایه نخواهد بود (سیاه‌رستمی، حسین‌نژاد، و افچنگی، پیشین، ۴۲۶).

۱-۵- اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری ۱۹۹۸^{۲۳}

اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری در ۱۷ ژوئیه ۱۹۹۸ در شهر رم به تصویب ۱۲۰ کشور رسید و در اول ژوئیه سال ۲۰۰۲ لازم‌الاجراء شد. این اساسنامه در ماده ۸ که به تعریف و مصادیق جنایات جنگی پرداخته است، بسیج اجباری یا داوطلبانه کودکان زیر ۱۵ سال در نیروهای مسلح یا به کارگیری آنها برای مشارکت فعال در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی را جنایت جنگی و مشمول صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری اعلام می‌کند. این موضوع در اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون نیز جنایت جنگی تلقی شده است. باید این نکته را یادآوری کرد که ماده ۸ اساسنامه با جرم‌انگاری سربازگیری از کودکان زیر ۱۵ سال تا حدودی مقررات اسناد حقوق بشر دوستانه را کامل کرده و وضعیت کودکان را بهبود بخشیده است.^{۲۴}

همچنین، اساسنامه در مواد ۶، ۷، ۳۶، ۴۲، ۵۴، و ۶۸ حقوق و شرایط حساس کودکان را مورد توجه خاص قرار داده: بند ۸ (ب) ماده ۳۶ (راجع به انتخاب و شرایط لازم قضات دیوان) اعلام می‌کند که دولت‌های عضو، نیاز به حضور قضاتی که تخصص حقوقی در زمینه خشونت علیه زنان و کودکان را داشته باشند، مدنظر قرار می‌دهند. ماده ۶ (ه) (راجع به نسل‌کشی) انتقال اجباری کودکان از گروهی به گروه دیگر را از مصادیق نسل‌کشی می‌داند. بند ۲ (ج) ماده ۷ (راجع به جنایات علیه بشریت و تعریف مصادیق آن) در تعریف برده‌داری، به قاچاق انسان‌ها، به ویژه زنان و کودکان توجه می‌کند. بند ۹ ماده ۴۲ (راجع به دفتر دادستانی) اشعار می‌دارد: «دادستان، مشاورانی را با تخصص حقوقی در مسائل ویژه، از جمله، اما نه محدود به، خشونت جنسی و خشونت علیه کودکان معین خواهد کرد.» بند ۱ (ب) ماده ۵۴ (راجع به وظایف و اختیارات دادستان در رابطه با تحقیقات) اعلام می‌کند که دادستان در راستای حصول اطمینان از مؤثر بودن تحقیقات و تعقیبات جزایی دیوان، به منافع و شرایط خاص قربانیان و شهود، از جمله سن و جنسیت توجه می‌نماید، و ماهیت جرم، به خصوص در مواردی که جرم شامل خشونت جنسی و خشونت علیه کودکان باشد را مدنظر قرار می‌دهد. به علاوه، ماده ۶۸ به شرایط ویژه کودکان برای مشارکت در جریان دادرسی چه به عنوان قربانی و چه شاهد توجه نموده است.

23. Statute of the International Criminal Court, Rome, Italy, July 17, 1998.

۲۴. سیاه‌رستمی، حسین‌نژاد، و افچنگی، پیشین، ۱۹۲-۱۹۳.

۱-۶- کنوانسیون شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار^{۲۵}

«در هشتاد و هفتمین کنفرانس بین‌المللی سازمان بین‌المللی کار، مقاله‌نامه شماره ۱۸۲ در ۱۷ ژوئن ۱۹۹۹ به تصویب رسید که در ۱۹ نوامبر سال ۲۰۰۰ لازم‌الاجراء شد. این مقاله‌نامه به همراه مقاله‌نامه شماره ۱۳۸ (حداقل سن اشتغال کودکان) چهارچوب مناسبی را برای الغای مؤثر کار کودکان ارائه می‌دهند. مقاله‌نامه ۱۸۲ تلاشی برای از بین بردن اشکال [مختلف] کار کودک از جمله استفاده آنها در جنگ، بهره‌کشی جنسی و استثمار می‌باشد. این مقاله‌نامه بیشترین تعداد امضاءکننده را در میان مقاله‌نامه‌های سازمان بین‌المللی کار داشته است و نشانه خواست جهانی برای مبارزه با این پدیده است. ماده ۱ این مقاله‌نامه، دولت‌های متعاقد را ملزم به انجام اقدامات مؤثر و فوری برای حذف و ریشه‌کنی بدترین اشکال کار کودک نموده است. ماده ۲، واژه کودک را در مورد افراد کمتر از ۱۸ سال به کار برده است؛ بنابراین، استخدام به زور یا اجباری هر فرد کمتر از ۱۸ سال برای به کارگیری او در مخاصمات مسلحانه ممنوع است و هر دولتی که به عضویت مقاله‌نامه درآید باید اقدامات فوری را برای رعایت این ممنوعیت انجام دهد. همچنین، ماده ۳ به کارگیری و استفاده اجباری از کودکان در مخاصمات مسلحانه را یکی از بدترین اشکال کار کودک معرفی کرده است»^{۲۶}

۱-۷- پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد مشارکت کودکان در مخاصمات

مسلحانه ۲۰۰۰^{۲۷}

کمیته حقوق کودک در اولین جلسه در سال ۱۹۹۱ به موضوع کودکان و مخاصمات مسلحانه توجه نمود و نیاز به روش‌های مؤثر برای حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه را مطرح کرد. همچنین، کمیته از دولت‌ها خواسته است که اقدامات خود را در زمینه حمایت کودکان در مخاصمات مسلحانه انجام دهند. در دهه ۹۰ و به دنبال فجایع منازعات قومی، مانند آنچه که در یوگسلاوی سابق، رواندا و دیگر مناطق رخ داد، و نیز استفاده فزاینده از کودکان سرباز، مجمع عمومی ملل متحد پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک را در ماه می سال ۲۰۰۰ تصویب کرد. در کل، پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک، حمایت از کودکان در

25. International Labor Organization Convention 182, concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labor, June 17, 1999.

۲۶. سیاه‌رستمی، حسین‌نژاد، و افچنگی، پیشین، ۱۹۳.

27. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, 25 May 2000.

مخاصات مسلحانه را تقویت می‌کند، و می‌تواند به عنوان نخستین نمونه تصویب متن یک معاهده در حقوق بشر در نظر گرفته شود که به طور کامل به حقوق بین‌الملل بشردوستانه می‌پردازد.^{۲۸}

در مقدمه این پروتکل به حمایت از کنوانسیون حقوق کودک، حمایت از حقوق کودک به شکل ویژه و بدون تبعیض، نگرانی از تأثیر گسترده و زیانبار منازعات مسلحانه بر کودکان، محکومیت هدف قرار دادن کودکان در مخاصمات مسلحانه و اماکنی که کودکان در آنجا حضور دارند مانند مدارس و بیمارستان‌ها اشاره شده است. همچنین مقدمه پروتکل، ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک را یادآور شده و تأکید می‌کند که این پروتکل هیچ‌گونه لطمه‌ای به حقوق مندرج در منشور ملل متحد از جمله ماده ۵۱ و هنجارهای مرتبط حقوق بشردوستانه نمی‌زند.

این پروتکل مشتمل بر یک مقدمه و ۱۳ ماده می‌باشد که خلاصه مواد آن به این صورت است: در ماده ۱ پروتکل، دولت‌های عضو ملزم می‌شوند اشخاصی را که کمتر از ۱۸ سال دارند در مخاصمات مسلحانه مستقیماً مشارکت ندهند؛ ماده ۲ به ممنوعیت استخدام اجباری اشخاص زیر ۱۸ سال اشاره دارد؛ ماده ۳: بالا بردن سن استخدام اختیاری اشخاص از آنچه که در بند ۳ ماده ۳۸ آمده است؛ ماده ۴: ممنوعیت استخدام افراد زیر ۱۸ سال در نیروهای مسلح، غیر از نیروهای مسلح دولت، و جرم شناختن آن؛ ماده ۵: عدم تعبیر هیچ‌یک از مقررات پروتکل به عنوان مقررات محدودکننده حقوق داخلی دولت‌های عضو، اسناد بین‌المللی، و مقررات بشردوستانه‌ای که حقوق بیشتری را برای کودکان به رسمیت می‌شناسند؛ ماده ۶: اتخاذ اقدامات قانونی، اداری و دیگر اقدامات جهت تضمین اجرای مؤثر مقررات پروتکل و ترویج آن با استفاده از وسایل مناسب؛ ماده ۷: لزوم همکاری بین دولت‌های عضو از طریق همکاری‌های فنی و کمک مالی با مشورت با سازمان‌های مربوطه؛ ماده ۸: ارائه گزارش به کمیته حقوق کودک پس از گذشت ۲ سال از لازم‌الاجراء شدن پروتکل که در بردارنده اطلاعات جامعی درباره اجرای آن باشد؛ ماده ۹: تصویب پروتکل توسط دولت‌های عضو و الحاق سایر کشورها؛ ماده ۱۰: لازم‌الاجراء شدن پروتکل پس از گذشت ۳ ماه از تصویب یا الحاق دهمین سند؛ ماده ۱۱: فسخ پروتکل توسط ارسال یادداشتی به دبیرکل سازمان ملل متحد و گذشتن ۱ سال از ارائه یادداشت فسخ؛ ماده ۱۲: اصلاح پروتکل،

۲۸. سیاه‌رستمی، حسین‌نژاد، و افچنگی، پیشین، ۱۹۴.

و ماده ۱۳: زبان پروتکل که به ۵ زبان عربی، چینی، فرانسه، روسی و انگلیسی است، و نیز ارسال رونوشت گواهی‌شده این پروتکل برای همه دولت‌ها.

ب -

۲- اسناد منطقه‌ای حمایت‌کننده از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه

سازمان‌های منطقه‌ای و اتحادیه‌های قاره‌ای به موازات جامعه جهانی سعی کرده‌اند تا وظیفه خود در قبال حقوق بشر، حقوق بین‌الملل بشردوستانه و نیز حمایت از کودکان در برابر مخاصمات مسلحانه را انجام دهند. در این راستا، این سازمان‌ها و اتحادیه‌ها قطعنامه‌ها، بیانیه‌ها، اعلامیه‌ها، و دستورالعمل‌هایی صادر، و معاهداتی را به تصویب رسانده‌اند. در این میان، برخی از این اسناد منطقه‌ای به طور ویژه به حمایت از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه می‌پردازند، از جمله اسناد متعددی که استفاده از کودکان در مخاصمات مسلحانه را منع می‌کنند؛ و برخی دیگر، به ویژه کنوانسیون‌های حقوق بشری، مانند منشور اجتماعی اروپا ۱۹۹۶، و کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر ۱۹۶۹ شامل مقرراتی چند درباره حقوق کودکان هستند که می‌توان آنها را تا حدود زیادی در شرایط مخاصمات مسلحانه نیز مُجرا دانست.

در ادامه، نخست به معرفی اجمالی اسناد منطقه‌ای به تفکیک قاره خواهیم پرداخت، سپس دو سند منطقه‌ای از آفریقا، یک سند اروپایی، و یک سند آمریکایی را بررسی خواهیم کرد. لازم به ذکر است که عملکرد تمام سازمان‌های منطقه‌ای و قاره‌ها به علت شرایط سیاسی، وقایع تاریخی، اشتراکات و یا عدم همبستگی‌های فرهنگی - اجتماعی، به یک میزان نبوده، به عنوان مثال: قاره آسیا در زمینه تولید اسناد حامی حقوق کودکان در برابر مخاصمات مسلحانه نسبت به دیگر قاره‌ها ضعیف‌تر عمل کرده است؛ در مقابل، قاره آفریقا با وجود تجربه جنگ‌ها، مخاصمات مسلحانه، تنش‌های داخلی بسیار، و نقض‌های مکرر حقوق بشر و بشردوستانه در مخاصمات توانسته اسناد مفیدی را در این زمینه تولید کند.

۲-۱- اروپا

در اروپا، هم شورای اروپا و هم اتحادیه اروپا اقدامات متعددی در زمینه حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه انجام داده‌اند؛ در این زمینه، شورای اروپا یک کنوانسیون اروپایی در مورد

اجرای حقوق کودکان^{۲۹} تصویب کرده که صرفاً به مسائل شکلی مرتبط با مشارکت کودکان در آیین دادرسی دادگاه‌ها در مواردی که منافع کودکان در خطر باشد، مربوط می‌شود؛ همچنین، مجمع مجالس شورای اروپا در سال ۲۰۰۰ قطعنامه ۱۲۱۵^{۳۰} را صادر کرد. اما در قالب اتحادیه اروپا، پارلمان اروپا قطعنامه‌ای را بر اساس منشور حقوق کودک اروپا^{۳۱} صادر نموده که به برخی مشکلات، به ویژه مشکلات مربوط به کودکان در اتحادیه اروپا می‌پردازد. منشور مذکور، در کل، تا حد زیادی مقررات پیش‌بینی شده در کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ را مورد تأکید قرار می‌دهد؛ البته، متأسفانه به استثنای ماده ۳۸ کنوانسیون ۱۹۸۹ که مقررات آن به طور کلی حذف شده‌اند. قطعنامه پارلمان اروپا در مورد کودکان سرباز ۱۹۹۸^{۳۲}، و به ویژه دستورالعمل اتحادیه اروپا در مورد کودکان و مخاصمات مسلحانه^{۳۳} که توسط شورای اتحادیه اروپا صادر شده‌اند، اگرچه مانند منشور مذکور الزام‌آور نیستند لکن قابل توجهند. دستورالعمل مذکور، اعلام می‌کند که «هدف اتحادیه اروپا تأثیرگذاری بر کشورهای ثالث و بازیگران غیردولتی به منظور اعمال هنجارها و معیارهای حقوق بین‌الملل بشر و حقوق بشردوستانه و همچنین مقررات اسناد حقوق بشر منطقه‌ای [...] و اتخاذ اقدامات مؤثر جهت حمایت از کودکان در برابر تأثیرات مخاصمات مسلحانه و نیز پایان دادن به استفاده از کودکان در ارتش‌ها و گروه‌های مسلح و خاتمه مسئله بی‌کیفرمانی است.» این واژه‌پردازی یادآور ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک است^{۳۴}.

یکی از اهداف اتحادیه اروپا اتخاذ اقدامات مؤثر جهت خاتمه دادن به استفاده از کودکان در ارتش‌ها و گروه‌های مسلح، و نیز پایان بخشیدن به مسئله بی‌کیفرمانی است. در همین راستا، اتحادیه اروپا دست به انجام اقدامات سیاسی زده و بیانیه‌های عمومی‌ای را به جهت اعمال فشار بر دول ثالث مربوطه برای اتخاذ تدابیر مؤثر جهت خاتمه دادن به استفاده از کودکان در ارتش‌ها و گروه‌های مسلح، صادر می‌کند. این اتحادیه پروژه‌های مربوط به کودکان و مخاصمات مسلحانه، به ویژه پروژه‌های «خلع سلاح، پایان خدمت نظامی، استقرار

29. European Convention on the Exercise of Children's Rights, ETS No. 160, entered into force 1 July 2000.

30. Council of Europe Parliamentary Assembly, Resolution 1215 (2000), 7 April 2000.

31. European Parliament, Resolution on a European Charter of Rights of the Child of 8 July 1992.

32. Resolution B4-1078, 17 December 1998.

33. Council of the European Union: EU Guidelines on Children and Armed Conflict, Brussels, Belgium, 4 December 2003, revised in 2008.

34. F. Ang, "Article 38. Children in Armed Conflicts," in *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, ed. A. Alen et al. (Leiden, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2005), 4.

مجدد و بازتوانی»^{۳۵} را تأمین مالی می‌کند. همچنین، دولت‌های عضو این اتحادیه تلاش می‌کنند تا اولویت‌های تعیین‌شده در دستورالعمل این اتحادیه را در پروژه‌های همکاری دوجانبه منعکس نمایند.^{۳۶}

ناگفته نماند که بیانیه برلین در زمینه استفاده از کودکان به عنوان سرباز ۱۹۹۹^{۳۷} نیز از جمله تلاش‌های قابل تقدیر دولت‌های قاره سبز در راستای بهبود وضعیت حقوقی کودکان در مخاصمات مسلحانه است.

۲-۲- آمریکا

از جمله اسناد موجود در این قاره می‌توان از بیانیه مونته‌ویدئو در رابطه با استفاده از کودکان به عنوان سرباز ۱۹۹۹^{۳۸} در آمریکای لاتین و منطقه کارائیب، و قطعنامه کودکان و مخاصمات مسلحانه^{۳۹} که توسط سازمان کشورهای آمریکایی در سال ۲۰۰۰ صادر شد، نام برد.

با وجود اینکه سازمان کشورهای آمریکایی سند شاخصی در مورد حقوق کودکان ندارد، اما کمیسیون حقوق بشر کشورهای آمریکایی به مسئله کودکان سرباز پرداخته است. همچنین، حقوق بین‌الملل بشردوستانه برای مجمع عمومی سازمان کشورهای آمریکایی حائز اهمیت بوده و هر ساله در زمینه بهبود وضعیت و احترام به این شاخه از حقوق بین‌الملل، قطعنامه‌ای صادر می‌نماید؛ گاهی اوقات این قطعنامه‌ها به طور ویژه به مسئله کودکان و مخاصمات مسلحانه می‌پردازند. شایان توجه است که کمیسیون حقوق بشر کشورهای آمریکایی در آرای خود به دقت به رعایت حقوق بشردوستانه توسط دولت‌ها رسیدگی می‌کند. علی‌رغم حکم دادگاه آمریکایی حقوق بشر، مبنی بر اینکه هم کمیسیون و هم دادگاه تنها صلاحیت نظارت بر رعایت کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر را دارند نه حقوق بین‌الملل بشردوستانه، حقوقدانان معتقدند که جایگاه حقوق بشردوستانه در حمایت مؤثر از حقوق بشر در قاره آمریکا کماکان تا حد زیادی محفوظ است.^{۴۰}

35. Disarmament, Demobilization, Reintegration and Rehabilitation (DDRR)

36. T. Vandewiele, "Optional Protocol: The Involvement of Children in Armed Conflicts," in *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, ed. A. Alen et al. (Leiden, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2006), 17.

37. Berlin Declaration on the Use of Children as Soldiers, Berlin, Germany, October 20, 1999.

38. Montevideo Declaration on the Use of Children as Soldiers, Montevideo, Uruguay, July 8, 1999.

39. OAS Resolution on Children and Armed Conflicts, AG/RES.179 (XXX-0/00), June 5, 2000.

40. Ang, op. cit, 4.

اعلامیه آمریکایی حقوق و وظایف افراد ۱۹۴۸^{۴۱} که در نهمین کنفرانس بین‌المللی دولت‌های آمریکایی در بوگوتا، کلمبیا صادر شد در ماده ۷ خود راجع به حق حمایت از مادران و کودکان، بدون تعریف کودک، در مقرره‌ای کلی بیان می‌دارد که: «تمام مادران در دوران بارداری و شیردهی، و تمام کودکان از حق حمایت، مراقبت و کمک‌های ویژه برخوردارند.» این اعلامیه و همچنین کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر ۱۹۶۹ همان‌گونه که پیش از این گفتیم، از جمله کنوانسیون‌های حقوق بشری هستند که شامل مقرراتی چند درباره حقوق کودکان هستند. این مقررات را می‌توان تا حدود زیادی در شرایط مخصصات مسلحانه نیز مُجرا دانست، چرا که عبارت‌پردازی بسیاری از این مقررات از جامعیت و کلیتی برخوردار است که آنها را معمولاً در هر زمان و مکانی قابل اعمال می‌سازد.

۲-۳- آسیا

همان‌طور که پیش از این گفته شد سازمان‌ها و دولت‌های آسیایی به دلیل عدم همگونی فرهنگی و عدم همبستگی^{۴۲} فعالیت کمتری نسبت به دیگر قاره‌ها و مناطق جهان در زمینه تولید اسناد حمایت‌کننده از حقوق کودکان در مخصصات مسلحانه داشته‌اند. از جمله اسناد مهم در این قاره می‌توان به بیانیه کاتماندو در رابطه با استفاده از کودکان به عنوان سرباز ۲۰۰۰^{۴۳} در منطقه آسیا - پاسیفیک، و بیانیه امان در رابطه با استفاده از کودکان به عنوان سرباز ۲۰۰۱^{۴۴} در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، اشاره کرد.

این بیانیه‌ها از جمله اسنادی هستند که بین سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۰۱ به همت ائتلاف جهانی‌ای که برای خاتمه دادن به استفاده از کودکان سرباز ایجاد شده بود، صادر شدند. ائتلاف مذکور، یک رشته کنفرانس‌های منطقه‌ای با شرکت نمایندگان دولت‌ها، سازمان ملل، سازمان‌های غیردولتی، و جامعه مدنی به منظور ایجاد حمایت و پشتیبانی عمومی از پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد مشارکت کودکان در مخصصات مسلحانه در قاره‌ها و مناطق مختلف جهان ترتیب داد. این کنفرانس‌ها منجر به صدور بیانیه‌هایی مبنی بر لزوم خاتمه سربازگیری و استفاده از کودکان سرباز، و همچنین ضرورت اتخاذ تدابیری جهت

41. American Declaration of the Rights and Duties of Man, Bogotá, Colombia, 1948

۴۲. کریستیان تاموشات، حقوق بشر، ترجمه و نگارش حسین شریفی طرازکوهی (تهران: بنیاد حقوقی میزان،

۱۳۸۶)، ۱۱۷.

43. Kathmandu Declaration on the Use of Children as Soldiers, Kathmandu, Nepal, 18 May 2000.

44. Amman Declaration on the Use of Children as Soldiers, Amman, Jordan, 8-10 April 2001.

پیشگیری از به کارگیری کودکان، و فراهم‌آوری امکانات بازتوانی و بازگشت به جامعه برای کودکان سرباز شد. از جمله این بیانیه‌ها می‌توان به سه بیانیه ماپوتو، مونته‌ویدئو، و برلین در قاره‌های آفریقا، آمریکا و اروپا در سال ۱۹۹۹ اشاره کرد.^{۴۵}

۲-۴- آفریقا

در سطح قاره آفریقا، منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک ۱۹۹۰ که کودک را به عنوان افراد زیر ۱۸ سال^{۴۶} تعریف می‌کند، در کنار دیگر مقررات خود، دولت‌های عضو را موظف کرده است تا «تمام اقدامات لازم را به منظور حصول اطمینان از عدم مشارکت مستقیم کودکان در مخاصمات به عمل آورده، و مخصوصاً از سربازگیری کودکان خودداری کنند.»^{۴۷}

شورای وزیران سازمان اتحاد آفریقا در ژوئیه ۱۹۹۶، قطعنامه (LXIV) ۱۶۵۹ را در مورد وضعیت کودکان آفریقایی در شرایط مخاصمات مسلحانه^{۴۸} صادر کرد. همچنین، اصول و رویه‌های کیپ‌تاون در مورد کودکان سرباز^{۴۹}، هرچند که به همت صندوق حمایت از کودکان سازمان ملل (یونیسف) گردهمایی‌ای در آوریل ۱۹۹۷ برگزار شد که نشان‌دهنده عزم و استقبال جدی کشورهای آفریقایی - دست‌کم بیشتر کشورهای این قاره - برای حمایت از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه، به ویژه پایان دادن به معضل کودکان سرباز است. یکی از دستاوردهای گردهمایی کیپ‌تاون ارائه تعریف از کودک سرباز برای اولین بار است.

در سال ۱۹۹۹، کنفرانس آفریقایی که برای بررسی مسئله کودکان سرباز برگزار شده بود، منجر به صدور بیانیه ماپوتو در زمینه به کارگیری کودکان به عنوان سرباز^{۵۰} شد. این بیانیه از کشورهای آفریقایی می‌خواهد تا به سربازگیری و استفاده از کودکان زیر ۱۸ سال در مخاصمات پایان دهند. کنوانسیون اتحادیه آفریقا برای حمایت و کمک به آوارگان داخلی در آفریقا معروف به «کنوانسیون کامپالا» مصوب ۲۰۰۹^{۵۱}، علاوه بر مقررات مربوط به آوارگان

45. Children and Armed Conflict: A Guide to International Humanitarian and Human Rights Law," International Bureau for Children's Rights, last edition 2010, http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000911.pdf.

46. Art. 22(1).

47. Art. 22(2).

48. Resolution 1659 (LXIV) on the Plight of African Children in Situations of Armed Conflict, adopted by the Council of Ministers of the OAU in July 1996, Yaoundé, Cameroon..

49. Cape Town Principles and Best Practices on the Prevention of Recruitment of Children into the Armed Forces and on Demobilization and Social Reintegration of Child Soldiers in Africa (April 27-30, 1997).

50. Maputo Declaration on the Use of Children as Soldiers, Maputo, Mozambique, April 19-22, 1999.

51. African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa, Kampala, Uganda, October 22, 2009.

داخلی، شامل حقوق و حمایت‌های ویژه‌ای برای کودکان نیز هست. منشور آفریقایی حقوق بشر و افراد (مصوب ۲۷ ژوئن ۱۹۸۱ که در ۲۱ اکتبر ۱۹۸۶ لازم‌الاجراء شد) نیز در ماده ۱۸ خود، دولت‌های عضو را موظف می‌کند تا از حقوق کودکان، آنگونه که در بیانه‌ها و کنوانسیون‌های جهانی تصریح شده، حمایت نمایند.

۲-۵- منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک ۱۹۹۰^{۵۲}

منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک در ۱۹۹۰ به وسیله سازمان اتحاد آفریقا به تصویب رسید (این سازمان در ۲۰۰۱ رسماً به «اتحادیه آفریقا» تغییر نام داد) و در ۲۹ نوامبر ۱۹۹۹ بعد از ارائه پانزدهمین سند تصویب لازم‌الاجراء شد. این منشور مشتمل بر ۴۸ ماده و دو بخش است: بخش اول شامل حقوق و وظایف کودکان در ۳۱ ماده، و بخش دوم به تأسیس و تعیین ساختار کمیته نظارت بر حقوق و رفاه کودک و دیگر مقررات منشور اختصاص یافته است. بیش از ۴۰ کشور آفریقایی این منشور را تصویب کرده‌اند^{۵۳}. هدف منشور تکمیل کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ است^{۵۴}.

معاهدات منطقه‌ای در مورد حقوق کودک عموماً به مسئله کودکان سرباز نمی‌پردازند. تنها معاهده منطقه‌ای که به این مسئله می‌پردازد منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک است^{۵۵}. «رویکرد جامعی [جامع و حاوی حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بشر] که کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ در رابطه با حقوق کودکان اتخاذ نموده، قطعاً منبع الهام سودمندی برای طراحان منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک بوده است. از میان نظام‌های حقوق بشری مناطق مختلف جهان، اتحادیه آفریقا تنها سازمان منطقه‌ای دارای یک سند حقوقی الزام‌آور در مورد حقوق کودکان است که به حقوق بین‌الملل بشردوستانه نیز می‌پردازد.^{۵۶}»

ماده ۲۲ منشور صریحاً به مسئله کودکان سرباز اشاره می‌کند. برخلاف انتظارات، منشور فاقد مقرراتی مشابه آنچه که در ماده ۳۹ کنوانسیون حقوق کودک و ماده ۶ پروتکل اختیاری آن (در رابطه با پایان خدمت نظامی، و بهبود و بازتوانی سربازان) آمده، می‌باشد^{۵۷}.

52. African Charter on the Rights and Welfare of the Child (1990).

53. "Ratification Table: African Charter on the Rights and Welfare of the Child," African Commission on Human and Peoples' Rights, Accessed July 08, 2013, <http://www.achpr.org/instruments/child/ratification>.

54. برای مطالعه بیشتر در مورد منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک، کشورهای عضو و مطالب مرتبط با این

منشور به پایگاه اینترنتی اتحادیه آفریقا (www.africa-union.org) مراجعه نمایید.

55. Vandewiele, op. cit., 14.

56. Ang, op. cit., 4-5.

57. Vandewiele, op. cit., 15.

منشور در بند ۲ ماده ۲۲، دولت‌ها را ملزم می‌کند تا تمام اقدامات لازم جهت تضمین عدم «مشارکت مستقیم» کودکان در مخاصمات را به عمل آورند؛ و به ویژه، از سربازگیری هر کودکی جلوگیری نمایند. مطابق با منشور، عنوان کودک به تمام افراد زیر ۱۸ سال اطلاق می‌شود. همچنین، با عنایت به لحن عام و صریح ماده ۲۲، منشور اجازه نمی‌دهد کودکان زیر ۱۸ سال داوطلبانه به خدمت گرفته شوند.

دولت‌ها باید از سربازگیری از کودکان خودداری نمایند. ماده ۲۲ (۲) تفاوتی میان سربازگیری داوطلبانه و اجباری قائل نمی‌شود: هیچ فرد زیر ۱۸ سالی را نمی‌توان در نیروهای مسلح به خدمت گرفت. پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک بازدارندگی قانونی کمتری دارد چرا که سربازگیری داوطلبانه را از سن ۱۶ سالگی مجاز می‌داند. به هر حال پروتکل، گروه‌های مسلح غیردولتی را نیز هدف قرار می‌دهد، که این موضوع علی‌رغم اینکه بسیاری از گروه‌های شورشی، به ویژه در آفریقا، از کودکان سرباز استفاده می‌کنند، در منشور مورد توجه قرار نگرفته است. لازم به ذکر است که منشور در ماده ۲۲ (۳) حمایت از کودکان را به مخاصمات، تنش‌ها و منازعات داخلی نیز تعمیم می‌دهد. در کل، می‌توان نتیجه گرفت که منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک مسئله کودکان سرباز را تا جایی که مربوط به نیروهای مسلح می‌شود، با حمایت بیشتری نسبت به پروتکل اختیاری مورد عنایت قرار داده؛ این موضوع با توجه به تعداد عظیم کودکان سرباز در قاره آفریقا قابل تحسین است.^{۵۸}

منشور، دولت‌های عضو را ملزم می‌کند تا از تمام کودکان در برابر «تمام اشکال بهره‌کشی اقتصادی و نیز انجام هر کاری که به نوعی خطرناک بوده یا مانع رشد جسمی، ذهنی، روحی، اخلاقی، و اجتماعی کودکان می‌شود»^{۵۹}، حمایت کنند. منشور همچنین، دولت‌ها را موظف می‌کند تا از سوءاستفاده، بدرفتاری، شکنجه، بی‌توجهی، آسیب‌های جسمی و ذهنی نسبت به کودکان جلوگیری به عمل آورند. موارد مذکور از جمله آسیب‌های اجتماعی هستند که در جریان مخاصمات مسلحانه بیشتر به چشم می‌خورند.

به علاوه منشور، کودکان پناهنده و پناهجو را فراموش نکرده^{۶۰} و در این باره از دولت‌ها می‌خواهد تا تمام اقدامات مناسب را برای ارائه حمایت‌های شایسته و کمک‌های بشردوستانه جهت بهره‌مندی این کودکان از حقوق مندرج در منشور و دیگر اسناد حقوق بشری و بشردوستانه بین‌المللی که دولت‌های طرف منشور در آنها عضویت دارند، انجام دهند.

58. Ibid., 15-16.

59. Art. 15(1).

60. Art. 23.

همچنین، دولت‌ها موظف می‌شوند تا از طریق همکاری با سازمان‌های جهانی برای یافتن والدین یا اقوام نزدیک کودکان جدا افتاده از خانواده تلاش کنند. ضمناً، مطابق با منشور تعهدات دولت‌ها در قبال کودکان پناهنده و پناهجو، در مورد کودکان آواره داخلی در اثر درگیری‌ها و مخاصمات مسلحانه داخلی نیز مجرا است.

دولت‌ها مطابق با مقررات مواد ۲۷ و ۲۹ منشور موظفند کودکان را در برابر سوءاستفاده و بهره‌کشی جنسی، خرید و فروش، قاچاق و ربوده شدن حمایت کنند. برابر با ماده ۱۳ منشور، دولت‌ها وظیفه دارند امکانات و حمایت‌های خاصی را برای کودکان معلول جسمی و فکری فراهم آورند، این ماده در مورد کودکان آسیب‌دیده در تنش‌ها و مخاصمات مسلحانه داخلی و بین‌المللی، با توجه به حساسیت‌ها و ناتوانی‌های ویژه کودکان معلول و بیمار، می‌تواند بسیار حمایت‌کننده باشد.

موضوع رسیدگی قضایی به اعمال کودکان بزهکار و نحوه رفتار با کودکانی که مرتکب جرایم کیفری شده یا متهم به ارتکاب چنین جرایمی هستند نیز در منشور مورد توجه قرار گرفته است.^{۶۱} در این راستا، دولت‌ها موظفند تا شرایطی مطابق با شأن و وضعیت حساس کودکان فراهم آورند. بنابر منشور، دولت‌ها باید مراقبت نمایند تا کودکان زندانی و بازداشتی، تحت شکنجه، رفتارهای غیرانسانی و تحقیرآمیز قرار نگرفته و در مکانی جدا از بزرگسالان نگهداری شوند. به جرایم و اتهامات این کودکان باید در حداقل زمان ممکن توسط دادگاهی بی‌طرف رسیدگی، و دادگاه آنها باید غیرعلنی و بدون حضور رسانه‌ها برگزار شود. به علاوه، باید حداقل سنی برای اهلیت ارتکاب جرایم کیفری توسط کودکان، تعیین گردد.

همان‌گونه که پیش از این گفته شد، تنها سند منطقه‌ای الزام‌آور ناظر بر حقوق بشر که دربردارنده حقوق بین‌الملل بشردوستانه نیز هست، منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک است. ماده ۲۲ این منشور تا اندازه زیادی مشابه ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک است، چرا که هر دو متضمن مقررات حقوق بین‌الملل بشردوستانه بوده، مشارکت مستقیم کودکان در مخاصمات مسلحانه را منع، و دولت‌های طرف معاهده را ملزم به حمایت از جمعیت غیرنظامی می‌کنند. اما برخلاف فرمولاسیونی که در مواد ۱ و ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک استفاده شده منشور آفریقایی، ممنوعیت سختگیرانه‌تری را در مورد سربازگیری و شرکت افراد زیر ۱۸ سال در مخاصمات مسلحانه اعمال می‌کند که در واقع بالاترین استاندارد در تمام نظام‌های حقوقی بین‌الملل است. وانگهی، اگر بسامد نسبتاً بالای تنش‌های داخلی در قاره

آفریقا را در نظر داشته باشیم، حمایت از غیرنظامیان نه تنها در «مخاصمات مسلحانه» - به این معنا که خشونت باید به آستانه نسبتاً بالایی برسد تا سبب اجرای حقوق بین‌الملل بشردوستانه شود، همان‌گونه که در ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک موجود است - بلکه در «تنش‌ها و منازعات» نیز باید تضمین شود، که با توجه به این موضوع، منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک نمونه بارزی از پتانسیل اسناد منطقه‌ای حقوق کودک است. در تکمیل کنوانسیون جهانی حقوق کودک، منشور آفریقایی نشانگر اولویتهای خاص منطقه‌ای از جهان است که در اثر مخاصمات و دیگر فجایعی که زندگی روزانه را برای بسیاری از کودکان آفریقایی مشقت‌بار کرده، ویران شده است.^{۶۲}

هرچند که باید منتظر مرور زمان باشیم تا تأثیر عملی منشور آفریقایی حقوق کودک را ببینیم، اما این موضوع که منشور توسط برخی از دولت‌هایی که طرف دیگر اسناد حقوق بشری و بشردوستانه مرتبط نیستند، به تصویب رسیده، امیدوارکننده است. احتمال طرح موارد نقض مقررات منشور آفریقایی حقوق کودک نزد کمیسیون آفریقایی حقوق بشر و افراد، که توسط حقوقدانان مطرح می‌شود، می‌تواند چشم‌اندازهای جدیدی را پیش‌روی ساز و کارهای اجرایی و نظارتی منشور آفریقایی بگشاید. برخلاف انتقاداتی که اغلب درباره عدم تأثیرگذاری و پختگی این منشور شنیده می‌شود، منشور آفریقایی حقوق کودک به طور خاص، و در مجموع نظام حقوق بشر اتحادیه آفریقا، به این جهت که مترقی‌ترین نظام منطقه‌ای در زمینه حقوق کودک بوده و نیز به لحاظ دارا بودن ظرفیت کمک به پیشرفت حقوق بین‌الملل بشر، شایسته تحسین هستند.^{۶۳}

۲-۶- کنوانسیون اتحادیه آفریقا برای حمایت و کمک به آوارگان داخلی در آفریقا ۲۰۰۹
از جمله اقدامات منطقه‌ای در زمینه بهبود وضع آوارگان داخلی می‌توان از کنوانسیون اتحادیه آفریقا برای حمایت و کمک به آوارگان داخلی در آفریقا معروف به «کنوانسیون کامپالا» مصوب ۲۲ اکتبر ۲۰۰۹، نام برد. این کنوانسیون برخلاف اسناد مشابه در زمینه امور پناهندگان و آوارگان، از جمله کنوانسیون ناظر بر وجوه خاص مشکلات پناهندگان در آفریقا ۱۹۶۹^{۶۴} و اعلامیه کارتاخنا درباره پناهندگان ۱۹۸۴^{۶۵}، در برخی مواد خود کودکان را

62. Ang, op. cit., 5-6.

63. Ibid., 6.

64. Convention Governing the Specific Aspects of Refugees Problems in Africa, Addis Ababa, Ethiopia, 10 September 1969..

65. Cartagena Declaration on Refugees, Cartagena de Indias, Colombia, 22 November 1984.

مستقیماً مورد توجه قرار می‌دهد. این کنوانسیون که در مقدمه خود علاوه بر یادآوری اسناد حقوق بشری و بشردوستانه جهانی و منطقه‌ای از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸، کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو، قطعنامه‌های مربوطه شورای امنیت، و منشور آفریقایی حقوق بشر و افراد ۱۹۸۱ و توجه به نقش مؤثر نمایندگی عالی سازمان ملل در امور پناهندگان، بر منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک ۱۹۹۰ نیز تأکید می‌نماید، سن کودک را زیر ۱۸ سال اعلام می‌کند^{۶۶}، که این اقدامی است در جهت حمایت از کودکان و همچنین تأکید مجدد بر کنوانسیون‌های منطقه‌ای و جهانی پیش از آنکه کودکان را افراد زیر ۱۸ سال تعریف کرده‌اند. کنوانسیون حمایت از آوارگان داخلی در ماده ۷ خود، در کنار تصریح بر لزوم مجازات و جرم‌انگاری برای گروه‌های مسلح در قبال اعمال ناقض حقوق آوارگان داخلی، از دولت‌های امضاءکننده می‌خواهد تا از «استخدام، اجبار، و اجازه گروه‌های مسلح به کودکان برای مشارکت در مخاصمات تحت هر شرایطی»، و نیز «سربازگیری اجباری، آدم‌ربایی، بچه‌دزدی و گروگانگیری به منظور بردگی جنسی و خرید و فروش آوارگان داخلی مخصوصاً زنان و کودکان»، توسط گروه‌های مسلح جلوگیری کنند.

این کنوانسیون در ماده ۹ درباره الزامات دولت‌های طرف معاهده در رابطه با حمایت و کمک به آوارگان در طول دوران آوارگی داخلی، از دولت‌ها می‌خواهد تا از خشونت‌های جنسی در تمام اشکال آن، از جمله تجاوز، فحش‌های اجباری، بهره‌کشی جنسی، برده‌داری، سربازگیری و استفاده از کودکان در مخاصمات، کار اجباری، خرید و فروش و قاچاق انسان، جلوگیری کنند، همچنین برای آوارگان داخلی‌ای که نیازهای خاصی دارند مانند کودکان دورافتاده از خانواده و بی‌سرپرست، مادران باردار، و مادرانی که کودکان کم‌سن و سال دارند حمایت‌ها و کمک‌های ویژه‌ای فراهم آورند.

نهایتاً، کنوانسیون در ماده ۱۳ بر لزوم صدور اسناد شناسایی و مدارک شخصی برای کودکان جدا افتاده و بی‌سرپرست، با نام خود کودکان، همانند بزرگسالان تأکید می‌کند.

۲-۷- منشور اجتماعی اروپا ۱۹۹۶^{۶۷}

منشور اجتماعی اروپا معاهده‌ای در قالب شورای اروپا است. این منشور در ۱۹۶۱ به تصویب رسید، و بعد از این تاریخ تاکنون همواره در حال رشد و توسعه بوده است. منشور اجتماعی اروپا در سال ۱۹۹۶ بازبینی و در ۱۹۹۹ لازم‌الاجراء شده و به تدریج جایگزین منشور ۱۹۶۱

66. Article 1(h).

67. European Social Charter, revised in 1996.

می‌شود. منشور دارای ۳ پروتکل است: پروتکل الحاقی ۱۹۸۸، پروتکل اصلاحی ۱۹۹۱، و پروتکل الحاقی ۱۹۹۵. الحاقات و تغییرات گسترده اعمال شده، منشور را به یکی از پایه‌های مدل اروپایی حقوق بشر تبدیل کرده است. این منشور شامل حقوق و آزادی‌های بشر و ساز و کارهای نظارتی بر این حقوق است. تا ۳۰ ژوئن ۲۰۰۸ تمام دولت‌های عضو اتحادیه اروپا منشور را امضاء و ۳۹ کشور عضو نیز آن را تصویب کرده بودند. در واقع، منشور اجتماعی اروپا همتای کنوانسیون حقوق بشر اروپا در زمینه حقوق اقتصادی و اجتماعی است و دسته وسیعی از موضوعات حقوق بشری از جمله حقوق کودکان را تحت پوشش قرار می‌دهد. ضمناً، کمیته اروپایی حقوق اجتماعی، نهاد مسؤؤل نظارت بر حسن اجرای مقررات این منشور است.^{۶۸}

منشور در اولین بخش خود در کنار مقررات حقوق بشری دیگر به حمایت از کودکان توجه نموده و اشعار می‌دارد: «کودکان و افراد جوان از حق حمایت ویژه در برابر خطرات جسمی و اخلاقی که در معرض آنها قرار می‌گیرند، برخوردار هستند.»^{۶۹} و نیز اعلام می‌کند که: «کودکان و افراد جوان از حق حمایت مناسب اجتماعی، حقوقی و اقتصادی برخوردارند.»^{۷۰}

منشور در بخش دوم، در مورد حق برخورداری کودکان و جوانان از حمایت، اعلام می‌کند که دولت‌ها جهت تضمین اجرای مؤثر حقوق حمایتی کودکان و جوانان، تعهد می‌نمایند: «حداقل سن لازم برای ورود به عرصه اشتغال ۱۵ سال خواهد بود، البته به استثنای کارهای سبکی که آسیبی به سلامتی، اخلاق یا تحصیل کودکان نمی‌زند»^{۷۱}، «حداقل سن اشتغال در مورد مشاغل قانونی‌ای که خطرناک یا غیربهداشتی (ناسالم) تشخیص داده شده‌اند، ۱۸ سال خواهد بود»^{۷۲}، «[کودکان و جوانانی] که کماکان تابع قوانین تحصیل اجباری هستند در کارهایی که آنها را از مزایای کامل تحصیل محروم می‌نماید، به خدمت گرفته نمی‌شوند»^{۷۳}، همچنین «افراد زیر ۱۸ سال شاغل در مشاغلی که به وسیله قوانین و مقررات ملی مجاز دانسته شده از نظارت‌های پزشکی مداوم برخوردار خواهند بود»^{۷۴}، و «حمایت‌های ویژه از کودکان و جوانان در برابر مخاطرات جسمی و اخلاقی‌ای که در معرض آنها قرار دارند، به

68. "European Social Charter, Collected Texts (7th edition)," Council of Europe, last updated 1st January 2015, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168048b059>.

69. Part I(7).

70. Part I(17).

71. Part II, art. 7(1).

72. Part II, art. 7(2).

73. Part II, art. 7(3).

74. Part II, art. 7(9).

ویژه مخاطراتی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم از کار آنها ناشی می‌شود را تضمین کنند.^{۷۵}»

همین‌طور که مشاهده می‌شود منشور اجتماعی اروپا در بخش ۲ خود حاوی نکته بسیار مهمی است، و آن اینکه منشور بدون ارائه تعریفی صریح و مستقیم از کودک، تلویحاً کودکان را افراد زیر ۱۸ سال می‌داند و حمایت‌های ویژه برای تمام افراد زیر ۱۸ سال در برابر مخاطرات و سوءاستفاده‌های شغلی و اجتماعی را لازم می‌داند. به علاوه، مقررات ماده ۷ منشور - با آنکه نامی از مخاصمات مسلحانه نمی‌آورد - را می‌توان در مورد سوءاستفاده گروه‌های مسلح از کودکان و به کارگیری کودکان در این نوع گروه‌ها و نیز استخدام سربازگیری از کودکان در ارتش‌ها و نیروهای مسلح ملی به سبب مخاطرات و آسیب‌های جدی‌ای که متوجه سلامتی جسمی و روحی کودکان می‌کنند، قابل اعمال دانست.

ماده ۱۷ منشور در باب حق برخورداری کودکان و جوانان از حمایت‌های اجتماعی، حقوقی و اقتصادی در بند ۱ (ب) دولت‌های عضو را موظف می‌کند تا از کودکان و جوانان در برابر اهمال، بی‌توجهی، خشونت و بهره‌کشی حمایت کنند. منشور در بند ۲ (ج) این ماده حمایت کمک ویژه از جانب دولت به کودکان و جوانانی که به طور دائم و قطعی از حمایت خانواده‌شان محروم شده‌اند را مقرر می‌سازد. مقرر بند ۲ (ج) به خصوص می‌تواند حامی کودکانی باشد که در مخاصمات مسلحانه والدین خود را از دست داده و بی‌سرپرست می‌مانند. لازم به ذکر است که منشور در ماده (و) از بخش پنجم، در مورد تعدیل تعهدات در زمان جنگ یا فوریت‌های عمومی^{۷۶} اشعار می‌دارد: «در زمان جنگ و دیگر فوریت‌های عمومی تهدیدکننده حیات یک ملت، دولت‌های طرف معاهده می‌توانند تدابیری را برای تعدیل تعهداتشان مطابق با منشور حاضر به میزانی که دقیقاً لازمه مقتضیات آن موقعیت خاص است، اتخاذ نمایند، مشروط بر اینکه این اقدامات با دیگر تعهدات این دولت‌ها مغایرتی نداشته باشد.^{۷۷}» به علاوه، منشور اعلام می‌کند: «هر یک از اطراف معاهده حاضر که خود را از حق تعدیل برخوردار سازد، باید در مدت زمان معقولی، دبیرکل شورای اروپا را از اقدامات انجام‌شده و دلایل مربوطه کاملاً آگاه کند. دولت تعدیل‌کننده همچنین باید دبیرکل را بعد از خاتمه

75. Part II, art. 7(10).

76. Part V, article F: Derogations in time of war or public emergency.

77. Part V, art. F(1).

اجرای اقدامات مذکور و اعمال کامل و دوباره مقررات پذیرفته‌شده منشور، در جریان قرار دهد.^{۷۸}»

اما در مورد پناهندگان، ضمیمه منشور بازبینی‌شده سال ۱۹۹۶ - که مطابق با مقررات منشور جزء لاینفک منشور اجتماعی اروپا است^{۷۹} - بدون تفکیک میان پناهندگان بزرگسال و کودک اعلام می‌کند: «هر یک از اطراف این منشور با پناهندگان مطابق با تعریف پناهنده در کنوانسیون وضعیت پناهندگان که در ۲۸ ژوئیه ۱۹۵۱ در ژنو به امضاء رسید و نیز تعریف پروتکل ۳۱ ژانویه ۱۹۶۷، که به طور قانونی در سرزمین آنها اقامت دارند، تا جای ممکن رفتار مناسب خواهند داشت. و در هیچ موردی، این رفتار نباید از مطلوبیت کمتری نسبت به تعهدات پذیرفته‌شده اطراف به موجب کنوانسیون مذکور و دیگر اسناد بین‌المللی قابل اعمال در رابطه با این پناهندگان، برخوردار باشد.^{۸۰}» در واقع، ضمیمه منشور دولت‌ها را مکلف می‌کند تا رفتار خود با پناهندگان را حداقل با مقررات کنوانسیون پناهندگان ۱۹۵۱ و پروتکل آن و دیگر کنوانسیون‌های مربوط به پناهندگان تطبیق دهد.

کنوانسیون وضعیت پناهندگان ۱۹۵۱ اساسی‌ترین سند بین‌المللی تعریف‌کننده مفهوم پناهنده، حقوق ناشی از وضعیت پناهندگی و تعهدات حقوقی دولت‌های پذیرنده در قبال پناهندگان است. این کنوانسیون در واکنش به جمعیت انبوه پناهندگان و آوارگان در جنگ جهانی دوم و برای رسیدگی به وضعیت افرادی که به علت وقایع پیش از سال ۱۹۵۱ پناهنده شده بودند، به تصویب رسید. با این وجود، با توجه به نیاز همیشگی آوارگان به حمایت، پروتکل ناظر بر وضعیت پناهندگان ۱۹۶۷^{۸۱} این محدودیت زمانی را برداشت؛ در نتیجه، کنوانسیون ۱۹۵۱ بدون توجه به زمان پناهندگی، بر تمام افرادی که دارای شرایط لازم باشند، قابل اعمال شد.^{۸۲}

کنوانسیون ۱۹۵۱ شرایط و معیارهای دقیقی برای اعطای وضعیت پناهندگی دارد. این کنوانسیون در تعریف خود از پناهنده، تمایزی میان بزرگسالان و کودکان قائل نمی‌شود. تعریف کنوانسیون از پناهنده مستقیماً شامل افرادی که از مخاصمات بین‌المللی یا داخلی گریخته‌اند نمی‌شود و اغلب افرادی که از مخاصمات می‌گریزند با معیارهای کنوانسیون تطابق

78. Part V, art. F(2).

79. Part VI, art. N.

80. Appendix to the European Social Charter (revised): Scope of the European Social Charter (revised) in terms of persons protected, para. 2.

81. Protocol relating to the Status of Refugees 1967.

82. Rachel Harvey, *Children and Armed Conflict: A Guide to International Humanitarian and Human Rights Law* (Montreal: International Bureau for Children's Rights, 2003), 37.

ندارند. با این حال، اگر مخاصمه یا اشغالی منجر به تعقیب و آزار و اذیت گروه‌های خاصی شود که در نتیجه آن، این گروه‌ها از دریافت حمایت‌های دولتی (یا حمایت‌های قوای حاکم، در صورت اشغال) ناتوان شده یا تمایلی به دریافت این حمایت‌ها نداشته باشند، می‌توان آنها را طبق کنوانسیون، پناهنده به حساب آورد.^{۸۳}

کنوانسیون ۱۹۵۱ حمایت‌های خاص و بسیار محدودی را برای کودکان در نظر گرفته است. دولت‌ها موظفند موارد ذیل را تأمین نمایند: ۱- اعطای بیشترین آزادی به والدین در تربیت مذهبی فرزندانشان برابر با آزادی‌هایی که به اتباع خود اعطاء کرده‌اند؛ ۲- در رابطه با آموزش ابتدایی، رفتاری همانند آنچه با اتباع خود دارند، داشته باشند؛ ۳- در رابطه با آموزش غیرابتدایی، رفتاری با شایستگی کمتر نسبت به آنچه در مورد دیگر اتباع بیگانه دارند، نداشته باشند.^{۸۴}

در مجموع، می‌توان گفت منشور اجتماعی اروپا حمایت‌های نسبتاً ضعیف و البته ضمنی‌ای را برای کودکان در برابر مخاصمات مسلحانه فراهم می‌آورد، چرا که اولاً، هیچ‌یک از مواد آن مستقیماً وضعیت کودکان در برابر مخاصمات مسلحانه را مدنظر قرار نمی‌دهد، ثانیاً، دولت‌های عضو می‌توانند در هنگام جنگ و یا فوریت‌های عمومی تعهدات خود را مطابق با مقررات منشور تعدیل کنند، ثالثاً، منشور در زمینه حمایت از کودکان آواره و پناهنده مقررات ویژه‌ای ندارد و این موضوع را در عبارتی کلی به کنوانسیون ۱۹۵۱، پروتکل ۱۹۶۷ و دیگر اسناد ناظر بر حقوق پناهندگان احاله می‌دهد.

۲-۸- کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر ۱۹۶۹^{۸۵}

کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر (پیمان سان‌خوزه) در ۲۲ نوامبر ۱۹۶۹ در سان‌خوزه کاستاریکا به امضاء رسید. این کنوانسیون در ۲۷ اوت ۱۹۷۹ در سازمان کشورهای آمریکایی ثبت و در ۱۸ ژوئیه ۱۹۷۸ در تاریخ سپردن یازدهمین سند تصویب یا الحاق لازم‌الاجراء شد. این معاهده در مقدمه خود بر اصول مندرج در منشور سازمان کشورهای آمریکایی، اعلامیه آمریکایی حقوق و وظایف افراد، و اعلامیه جهانی حقوق بشر تأکید، و به بهبود این اصول در دیگر اسناد بین‌المللی از جمله جهانی و منطقه‌ای توجه می‌کند.

این کنوانسیون در تعدادی از مواد خود به حقوق کودکان می‌پردازد، از جمله مواد ذیل:

83. Ibid., 37-38.

84. Ibid., 39.

85. American Convention on Human Rights: "Pact of San José, Costa Rica". Signed at San José, Costa Rica, on 22 November 1969.

ماده ۴ (۵): «افرادی که به هنگام ارتکاب جرم کمتر از ۱۸ سال یا بیشتر از ۷۰ سال دارند نباید به مجازات اعدام محکوم شوند؛ زنان باردار نیز نباید به این مجازات محکوم شوند.» ماده ۵ (۵): «افراد صغیر در جریان رسیدگی کیفری باید از بزرگسالان جدا شده و در کوتاه‌ترین زمان ممکن در دادگاه‌های تخصصی محاکمه شوند، تا با آنها مطابق با وضعیت قانونی‌شان به عنوان صغیر رفتار شود.» مقررات این مواد می‌تواند در مورد کودکان مجرم جنگی مصداق داشته باشد.

ماده ۱۹، در مورد حقوق کودک بیان می‌کند که: «هر کودک صغیر حق بهره‌مندی از تدابیر حمایتی لازمه شرایط خود، به عنوان یک صغیر، از طرف خانواده، جامعه، و دولت را دارد.»

و از همه مهمتر، ماده ۲۷ (۲) در مورد تعلیق تعهدات دولت‌ها در زمان جنگ، مخاطرات عمومی، و دیگر موارد اضطراری که استقلال و امنیت کشورها را به خطر می‌اندازد، تعدادی از مواد، از جمله: ماده ۱۹ (حقوق کودک) و ماده ۴ (حق حیات) و ۵ (حق رفتار انسانی) را استثناء می‌کند. به وضوح مشخص است که الزامات پیش‌بینی‌شده در این ماده تأکیدی است بر حقوق بشردوستانه، و جایگاه ویژه و نقض‌ناپذیری حقوق کودک در طول مخاصمات و درگیری‌های مسلحانه.

شایان توجه است که پروتکل الحاقی به کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در زمینه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، معروف به پروتکل سان‌سالوادور ۱۹۸۸^{۸۶} نیز در ماده ۱۶ خود بر حمایت ویژه از کودکان تأکید می‌ورزد.

نتیجه

حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه واقعیتی است که امروزه جامعه جهانی بر آن مهر تأیید زده است. لزوم حمایت همه‌جانبه از این قشر آسیب‌پذیر باعث شده تا دولت‌ها به تدوین اسناد ارزشمندی در صحنه بین‌المللی و منطقه‌ای بپردازند. در طول تاریخ در بسیاری از مناطق جهان مقرراتی به انحاء مختلف در حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه وجود

86. Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights: "Protocol of San Salvador". Adopted in San Salvador, El Salvador, on November 17, 1988.

داشته است. با این حال، به دلیل عدم وجود مقررات الزام‌آور، لزوم تدوین اسناد بین‌المللی در حمایت از کودکان در مخاصمات همواره حس شده است.^{۸۷}

در سطح بین‌المللی شاهد تدوین کنوانسیون‌هایی در جهت حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه بوده‌ایم. از جمله این کنوانسیون‌ها می‌توان به کنوانسیون ژنو راجع به حمایت از افراد غیرنظامی در زمان جنگ ۱۹۴۹، پروتکل اول و دوم الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیر بین‌المللی ۱۹۷۷، کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹، اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری ۱۹۹۸، کنوانسیون شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار ۱۹۹۹، و پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد مشارکت کودکان در مخاصمات مسلحانه ۲۰۰۰، اشاره کرد. این اسناد حاوی قواعد بسیاری در حمایت از کودکان هستند، به خلاصه‌ای از این قواعد اشاراتی می‌کنیم: اشخاص غیرنظامی هرگز نباید مورد حمله واقع شوند، باید مورد احترام و حمایت واقع شده و همیشه با انسانیت با آنها رفتار شود (کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۲)، تعیین سن سربازگیری، حمایت از کودکان در برابر حملات غیرمحرمانه، احترام به کودکان و فراهم کردن کمک‌ها و مراقبت‌ها از جانب طرفین مخاصمه، عدم شرکت مستقیم کودکان زیر ۱۵ سال در مخاصمات مسلحانه، لزوم نگهداری و جداسازی کودکان از بزرگسالان در صورت اسیر شدن، ممنوعیت اعدام کودکان زیر ۱۸ سال (پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو)، عدم مشارکت مستقیم و غیرمستقیم کودکان در مخاصمات مسلحانه (پروتکل دوم الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو)، ممنوعیت استخدام افراد کمتر از ۱۵ سال در نیروهای مسلح (کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹)، بسیج اجباری یا داوطلبانه کودکان زیر ۱۵ سال در نیروهای مسلح یا به کارگیری آنها برای مشارکت فعال در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی جنایت جنگی و مشمول صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری است (اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری)، به کارگیری و استفاده اجباری از کودکان در مخاصمات مسلحانه به عنوان یکی از بدترین اشکال کار کودک (کنوانسیون ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار) و پروتکل الحاقی به کنوانسیون کودک ۲۰۰۰ که حاوی قواعد نسبتاً بهتری در قیاس با سایر اسناد بین‌المللی است، این پروتکل که مشتمل بر یک مقدمه و ۱۳ ماده می‌باشد به ممنوعیت اجباری استخدام اشخاص کمتر از ۱۸ سال در نیروهای نظامی و مشارکت مستقیم آنها در

۸۷. دیتر فلک، حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه، ترجمه و ویرایش سید قاسم زمانی و نادر ساعد تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۸۷، ۳۴-۵.

مخاصمات اشاره دارد که خلاصه مواد آن به این صورت است: در ماده ۱ پروتکل، دولت‌های عضو ملزم می‌شوند اشخاصی را که کمتر از ۱۸ سال دارند در مخاصمات مسلحانه مستقیماً مشارکت ندهند و ماده ۲ به ممنوعیت استخدام اجباری اشخاص زیر ۱۸ اشاره دارد. این اولین باری است که در یک سند بین‌المللی به ممنوعیت به کارگیری اشخاص زیر ۱۸ سال در نیروهای نظامی اشاره می‌شد، به همین دلیل به نظر می‌رسد که مقررات این پروتکل نسبت به سایر کنوانسیون‌های بین‌المللی در این باره کامل‌تر باشد.

در سطح منطقه‌ای وضع بسیار متفاوت است. در قاره اروپا به دلیل گسترش سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی و سایر سازمان‌های مردم‌نهاد و همچنین یکپارچگی این قاره در قالب اتحادیه و شورای اروپا شاهد پیشرفت در حوزه حقوق بشر و حقوق بشردوستانه هستیم. در این قاره، هم شورای اروپا و هم اتحادیه اروپا اقدامات متعددی در زمینه حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه انجام داده‌اند؛ در این زمینه، می‌توان به کنوانسیون اروپایی در مورد اجرای حقوق کودکان مصوب شورای اروپا، قطعنامه ۱۲۱۵ مصوب مجمع مجالس شورای اروپا در سال ۲۰۰۰، منشور حقوق کودک اروپا مصوب پارلمان اروپا، قطعنامه پارلمان اروپا در مورد کودکان سرباز ۱۹۹۸، بیانیه برلین در زمینه استفاده از کودکان به عنوان سرباز ۱۹۹۹، و به ویژه دستورالعمل اتحادیه اروپا در مورد کودکان و مخاصمات مسلحانه اشاره کرد.

در قاره آمریکا نیز شاهد اسنادی چند در خصوص حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه هستیم. از جمله اسناد موجود در این قاره می‌توان از بیانیه مونته‌ویدئو در رابطه با استفاده از کودکان به عنوان سرباز ۱۹۹۹ در آمریکای لاتین و منطقه کارائیب، قطعنامه کودکان و مخاصمات مسلحانه که توسط سازمان کشورهای آمریکایی در سال ۲۰۰۰ صادر شد، و دیگر اسناد حقوق بشری حامی حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه مانند کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر ۱۹۶۹ نام برد.

در قاره آسیا، همان‌طور که اشاره شد، به علت عدم تجانس فرهنگی و یکپارچگی، دولت‌ها نتوانسته‌اند به شکل منسجم و نظام‌مند به تدوین کنوانسیون‌های مربوط به حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه بپردازند. با این حال، از جمله اسناد مهم در این قاره می‌توان به بیانیه کاتماندو در رابطه با استفاده از کودکان به عنوان سرباز ۲۰۰۰ در منطقه آسیا - پاسیفیک، و بیانیه امان در رابطه با استفاده از کودکان به عنوان سرباز ۲۰۰۱ در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، اشاره کرد.

اما در قاره آفریقا وضع بسیار متفاوت‌تر از سایر قاره‌ها است. قاره سیاه به دلیل حضور استعمارگران در طول تاریخ و عقب‌ماندگی صنعتی و اقتصادی - اجتماعی، فقر، و قحطی نتوانسته به ثبات سیاسی دست یابد. این عوامل مکرراً باعث بروز جنگ‌های داخلی و بین‌المللی، به ویژه به تحریک و با کمک قدرت‌های خارجی، در این قاره شده است. بارها دیده شده است که در خلال این جنگ‌ها از کودکان سوءاستفاده شده و آنها را به عنوان سرباز به کار گرفته‌اند. به همین دلایل، این قاره بسیار فعال‌تر از سایر قاره‌ها در خصوص حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه گام برداشته و علی‌رغم نقض‌های مکرر حقوق بشردوستانه و حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه این قاره، آفریقا دارای مترقی‌ترین نظام منطقه‌ای در زمینه حقوق کودک است، از جمله اسناد ارزشمند این قاره، می‌توان به منشور آفریقایی حقوق و رفاه کودک ۱۹۹۰ - که حتی توسط برخی از دولت‌هایی که طرف دیگر اسناد حقوق بشری و بشردوستانه مرتبط نیستند، به تصویب رسیده - قطعنامه (LXIV) ۱۶۵۹ در مورد وضعیت کودکان آفریقایی در شرایط مخاصمات مسلحانه مصوب شورای وزیران اتحادیه آفریقا، و کنوانسیون اتحادیه آفریقا برای حمایت و کمک به آوارگان داخلی در آفریقا ۲۰۰۹ اشاره کرد. با عنایت به اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای متعدد و توجه ویژه دولت‌ها و سازمان‌های جهانی و منطقه‌ای و پیشرفت سریع حقوق بشر و بشردوستانه و نهادهای ناظر بر حسن اجرای این حقوق و همچنین حساسیت و آگاهی بیش از پیش افکار عمومی نسبت به حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه و بیداری وجدان جهانی، به نظر می‌رسد که باید حقوق کودک در مخاصمات مسلحانه را جزء حقوق مسلم و بدیهی مورد قبول جامعه جهانی بدانیم، و بپذیریم که حقوق کودک در این حوزه پذیرش عام یافته و وارد عرصه حقوق بین‌الملل عرفی شده است، هرچند که باید اعتراف کنیم کودکان هنوز هم نیازمند حمایت هرچه بیشتر جامعه جهانی در برابر مخاصمات مسلحانه هستند؛ چه در سطح بین‌المللی با انعقاد کنوانسیون مجزا در همین ارتباط، و چه در سطح منطقه‌ای، به خصوص در قاره آسیا که اخیراً شاهد جنگ‌ها و منازعات داخلی، تجاوزات خارجی، و بی‌ثباتی‌های بسیار، به ویژه در منطقه خاورمیانه و جنوب آسیا بوده است.

فهرست منابع

- اربابیان، شبنم. «ممنوعیت استخدام و به کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه». *فصلنامه مطالعات بین‌المللی* ۳ (۱۳۹۱): ۲۰۱-۱۸۱.
- بلدسو، رابرت، بولسلاو آدام بوسچک. *فرهنگ حقوق بین‌الملل*. چاپ اول. ترجمه بهمن آقایی. تهران: گنج دانش، ۱۳۷۵.
- سیاه‌رستمی، هاجر، کتایون حسین‌نژاد و محسن افچنگی. *حقوق بین‌المللی بشردوستانه ناظر بر حمایت از افراد در درگیری‌های مسلحانه (مجموعه اسناد ژنو)*. تهران: کمیته ملی حقوق بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران، ۱۳۸۹.
- فلک، دیتر. *حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه*. ترجمه و ویرایش سید قاسم زمانی و نادر ساعد. تهران: شهر دانش، ۱۳۸۷.
- African Commission on Human and Peoples' Rights. "Ratification Table: African Charter on the Rights and Welfare of the Child." Accessed July 30, 2014. <http://www.achpr.org/instruments/child/ratification>.
- Ang, Fiona. "Article 38: Children in Armed Conflicts." In *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, edited by A. Alen, J. Vande Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans and M. Verheyde, 1-64. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005.
- Council of Europe. "European Social Charter, Collected Texts (7th edition)," last updated 1st January 2015. Accessed December 4, 2016. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168048b059>.
- Gender Clearing House. "Declaration of Geneva Rights of the Child (1929)." Accessed July 10, 2014. <http://www.genderclearinghouse.org/Upload/Assets/Documents/pdf/declarationofgeneva-rightsofthechild1929.pdf>.
- Harvey, Rachel. *Children and Armed Conflict: A Guide to International Humanitarian and Human Rights Law*. Montreal: International Bureau for Children's Rights, 2003.
- International Bureau for Children's Rights. "Children and Armed Conflict: A Guide to International Humanitarian and Human Rights Law." Last edition, 2010. http://www.ibcr.org/editor/assets/Conflict_Eng.pdf.
- Özerdem, Alpaslan, and Sukanya Podder. *Child Soldiers: From Recruitment to Reintegration*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Sassoli, Marco, and Antoine A. Bouvier, and Anne Quintine. *How Does Law Protect in War*. Vol. I. 3rd Ed. Geneva: ICRC, 2011.
- Schlegel, Anton. "Geneva Red Cross Conventions and Protocols." In *Encyclopedia of Public International Law*, edited by Anton Schlegel, vol. 3, 187. Oxford: OUP, 1982.
- Shaw, Malcolm N. *International Law*. 6th Ed. New York: Cambridge University Press, 2008.
- Vandewiele, Tiny. "Optional Protocol: The Involvement of Children in Armed Conflicts." In: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, edited by A. Alen, J. Vande Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans and M. Verheyde, 1-66. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

Protection of Children in Armed Conflicts in the context of International Instruments

Armin Talaat

Candidate of Ph.D. in International Law, Allameh Tabataba'i University,
Email: talaatarmin@gmail.com

&

Mohammad Ahangar Asil

LLM - International Law, Allameh Tabataba'i University,
Email: mohammadasil777@gmail.com

Abstract:

Children are the true symbols of defenselessness in armed conflicts, to whom States have paid specific attention. International society has taken remarkable measures to protect the rights of children in armed conflicts, both on international and regional scales. Some of the related international instruments are: Declaration of the Rights of the Children (1959), Convention on the Rights of Children (1989), Geneva Convention IV Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (1949), 1977 Protocols I and II additional to the Geneva Conventions of 1949, and the Additional Protocol to the Convention on the Rights of Children, adopted in 2000. There are also regional instruments, including African Charter on the Rights and Welfare of the Child (1990), European Social Charter (1996), African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (2009), and American Convention on Human Rights (1969). The measures taken reveal the serious vulnerability of children in armed conflicts. A few States, especially African States, still do not honor their obligations to protect children. This article tries to stress the importance of the rights of children by investigating related international and regional instruments. Regarding the numerous instruments protective of the rights of children in armed conflicts, it can be concluded that the rights of children with respect to armed conflicts have been accepted worldwide, and therefore have entered into international customary law.

Keywords: Armed conflicts, Rights of the children, International and regional instruments, International society.

Journal of LEGAL RESEARCH

VOL. XV, No. 2

2016-2

- **The Commercial Custom Rules in International Trade, Interaction between CISG & Incoterms Rules**
Dr. Mahmood Bagheri – Soroush Rostamzad Asli – Naser Azizi
- **Systems of Regulation of Advertising Aimed at Children in Television**
Dr. Bagher Ansari – Manijeh Hashemian
- **Reflections on Dissolution of International Organizations**
Dr. Mansour Jabbari – Masoud Ahsannejad
- **European Union's Regulations on the Approximation of Nations and the Achievement of European Federalism**
Seyed Hossein Tabatabaei
- **Modern Criminology and Relationship between Crimes**
Dr. Alireza Milani – Mohammad Hajighasemi Ardebili
- **Protection of Children in Armed Conflicts in the Context of International Instruments**
Armin Talaat – Mohammad Ahangar Asil
- **Human Rights Council against the National Politics of States: Some Remarks on the Case of North Korea**
Aramesh Shahbazi – Samsam Avazpoor
- **Comparing between Limitations of Issuing Notarize Acts and Secure Electronic Documents**
Abbas Karimi – Amir Sepahi
- **The Inventive Step Requirement in Iranian Patent System**
Hamed Najafi – Mahsa Madani
- **Myanmar Crisis in the Mirror of the Human Rights Council**
Marziye Ghalandari
- **A Study of Incomplete Crimes in Iran Penal Law**
Alireza Rahmaninaimabadi

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study